

GYŰJTŐ: KARANCZ GÁBOR

GYŰJTÉS IDEJE: 1983.

TART.: EGY ELFELESTETT MESTERSÉG AVAGY
HOGYAN KÉSZÜLT A KALAP?

10 lap

FOLDRAJZI MUTATÓ: GURGÓ

SARKMUTATÓ: XV. A.

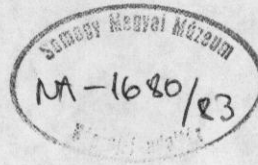
PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRRA'S

ÁTVEVETVE A NA-67/83 - AS TÉTELE ALÓL

E G Y E L F E L E J T E T T M E S T E R S É G .

AVAGY

H O G Y A N K É S Z Ű L T A K A L A P ;

1983.év.

Készítette: Karancz Gábor
gimnáziumi tanuló.

1983.nyarán rendezték meg Csurgón az V.ifjúsági honismereti tá-
bort.

Ezen a táborozáson, magam is résztvettem.

Itt ismerkedtem meg a honismerettel, és a honismereti gyűjtés lé-
nyegével.Ebben a dolgozatban első gyűjtő utam eredményeit, élménye-
it irtam meg.

Kedves mosolygós arc fogadott bennünket Csurgón, a Rákócziu. 18.sz.
alatt.Novák Erzsébet, az 58.éves kalapos mester egy letűnt életfor-
ma, a polgári élet egyik képviselője.

A háboru előtti Csurgó polgárait ügyes mesteremberek alkották,akik
gondos munkájukkal vivták ki a köztiszteletet, megbecsülést.

Jó hire volt a Novák-féle kalapos üzletnek is, ahol a kor divatjának
megfelelő fejfedőket készítettek.

A kalap, ez a koronként formájában változó divatcikk, nemcsak készi-
tője hozzáértését, ügyességét árulta el, hanem viselője foglalkozá-
sát, társadalmi és gazdasági helyzetét is.

Kulturális élet a háboru előtti Csurgón.

Ma egy falu kulturális életének központja a művelődési otthon. Régen ezt a funkciót töltötte be az Iparos Székház. Az itt zajlott események nem voltak olyan sokrétűek, mint manapság. A szórakozást a bálók biztosították, amelyet különböző társadalmi rétegek látogathattak, de csak névre szóló meghívóval. A bálók rendezői a sokféle társadalmi szervezetből kerültek ki. Így tehát a rendezőktől függően voltak cserkész, levante, és frontharcos bálók. A frontharcosok az első világháboru veteránjai voltak. A levanték, és cserkészek mai megfelelői a fennálló ifjúsági szervezetek. A bálókra meghívott fiatalság az Iparos Székházban gyülekezett, amelyet Novák néni édesapja: Novák Pál vezetett. A székházat az iparosok saját erőből építették. Ők adták a hozzá szükséges pénzt, és munkaerőt. Helyén ma kulturház áll.

A Család.

Novák Erzsi néni, a kalapos mesterség egyik utolsó ismerője.

A fiatal korában "cspⁱke husu és Gyermek arcu" mester az 58 esztendeje ellenére, ma is fiatalos, és életvidám.

A kalapos műhelyt a dédapja: Novák Mátyás alapította: 1872.-ben. A kalap készítés nehéz, komoly munkáját fia folytatta, és 1880.-tól Ő lett az üzlet irányítója.

Novák Pál egészen haláláig vezette az üzletet, és a már említett Iparos Székházat.

A kalapkészítő dinasztia utolsó sarja: Erzsi néni.

Ő édesapjától tanulta a mesterséget. A kalap készítésnek védőszentje is volt, Szent Flórián személyében.

A kalaposok minden év május negyedik napján megemlékeztek róla. A család évtizedekig megélt a kalap készítésből. Az 1930-as, -40.-es évek végétől változás következett be. A kalapokat nagyüzemileg Pesten készítették, és nem volt kereslet a kisiparosok e termékére.

A kis üzemek nem is bírták a versenyt a gyárakkal, ahol tömegesen folyt a termékek előállítás.

Ettől fogva már csak tisztították, és tágitották Novákék a kalapokat. Ez a magyarázata annak, hogy Erzsi néni is csak hallomásból ismeri kalapkészítés munkafolyamatát.

Hogyan készült a kalap?

A kalap alapanyagát vadnyul szőre, és birka gyapja adta. Ezeket a parasztoktól vásárolták fel. Mikor elegendő szőr állt rendelkezésre, hozzáfogtak a szőrgyurma készítéséhez. Egy üstben vizet forraltak, és hozzá kellő mennyiségű vitri olajat öntöttek. A mester és segédei ezalatt egy-egy kalap készítéséhez elegendő szőr, vagy gyapjut helyeztek az előttük lévő gyuródeszkára.

Mikor a vitri olajjal feltöltött viz elkészült, akkor annyit öntöttek belőle, a nyulszőrre, hogy az jól gyurható legyen. A gyurmát ezután egy kalapformán kup alakúra nyujtották, ügyelve arra, hogy minden oldalról egyenlő vastag legyen az anyag. Ezt nevezték tompnak. A kalapformához egy ugynevezett raszni csatlakozott. A raszni adta a kalap szélét, és egy lekerekített koromghoz hasonlított.

A tompot addig nyujtották, amíg el nem érte a raszni szélét. A következő folyamat a keményítés.

A keményítést gumi dragonos keményítővel végezték, úgy hogy a keményítőt vízben felfőzték, és puha szőrkefével felhordták a kalapra.

A folyamatot 24 órás száradás követte. Ahogy a keményítő beszáradt, gőzöléssel kellő méretre tágitották.

A legkisebb méret 53.-as, a legnagyobb 62.-es volt.

A gőzölést kalap vasalóval végezték. Ennek az eszköznek külön története van. Ugyanis ez az egyetlen tárgy, amely a kalapos üzletből megmaradt. Emiatt Novák néni féltve őrzött emléke.

Először a vasalót kellett felmelegíteni. Ez úgy történt, hogy kemény fával vették körül, és függőlegesen helyezték a sporhertbe. A kemény fának tovább ég a parazsa, és jobban is melegít.

A vasalót addig melegítették, amíg teljesen fel nem izzott. A ~~é~~felizzott vasalót viz~~es~~ ruhával vették körül, és egy gyapjudarabon végeztek próba vasalást. Ha a próba vasalás eredménnyel járt, akkor a kalapon folytatták a műveletet.

A gőz jól átjárta a kalapot, és így kitágult.

Először a kalap tetejét, aztán a szélein körbe vasalták. A vasalót nemcsak kalap készítésnél használták, hanem rendes vasalásnál is.

Ilyenkor nem melegítették fel annyira.

Kalap készítésnél háromdszor, 24 óránként vasalták a kalapot. Az utolsó munkafolyamat a diszítés.

A kalapot belül bőrszalaggal vonták be, hogy az izzadság ne kezdje ki a kalap anyagát.

Erdészeket, vadászokat a kalapjukról fellehetett ismerni. Ők makkos zsinórt kértek rá.

Aki igazán urias kalapot akart, annak selyem béléssel vonták be belülről. Ha a vevő a kalapját szűknek találta, akkor tágították is. A tágítást egy ügyes kis szerkezettel végezték, amellyel fél-, egy számot lehetett tágítani. Ha a tágítás mértéke meghaladta az egy számot, akkor gőzölték a kalapot. Ha a fejfedő bezsirosodott, akkor elvitték a kalapos mesterhez, és az kitisztította. A tisztítandó kalapot forró vízben kiáztatták, és puha szőrkefével kikefélték. Ezt egy langyos vizes öblítés követte. A kiázott kalapot keményítették, hogy ne legyen latyhadt. A keményítés után vasalás következett.

Ezután a kalap megújodva került vissza régi tulajdonosához.

A háboru éveiben főleg tisztitással, és eladással foglalkoztak.

Államosítások.

A második világháborút követően hazánk új eszmékkel, és célokkal lépett a fejlődés útjára.

A kapitalizmust felváltotta a szocializmus, és ezzel megindult a régi rendszer maradványainak felszámolása.

Sokan úgy gondolták, hogy a kapitalista termelésnek még maradványa se emlékeztessen a keserves múltra.

Az ezer holdas és annál nagyobb volt főúri birtokokat állami tulajdonba vették, és a nép irányítás alatt folyt tovább a gazdálkodás.

A több lépcsőben folyó államosítások következő foka az 500 holdas birtokok népi tulajdonba vétele volt.

Aztán előbb a 100, majd a 200 holdas birtokok kerültek kulák listára.

Azokat a "nagyfájúkat", akik tulajdonuk elvétele ellen szót emeltek, elszállították a délibábos Hortobágyra.

Ahhoz, hogy valakit elszállítsanak elég ok volt a jobb anyagi helyzete.

Csurgón is először a gazdagabbakat, a kocsmárosokat deportálták. Erre a sorsra jutott az ügyvédi tanácselnök is, a családjával együtt. Amelyik családok kulák listára vették, azt öregestül, gyerekestül szállították el.

Rendelkezést hoztak a lakásokról is.

A 4,-5 szobás lakásokat már állami tulajdonba vették.

Az államosítás árja elérte a Novák-féle kalapos üzletet is. Egy nap levél érkezett a minisztériumból.

A címzettet felszólították, hogy 24 órán belül ajánlja fel az üzletet a Szövetkezetnek. Novák néni fátyó szívvvel nyújtotta be az üzlet felajánlását.

Tudta, amennyiben nem tesz eleget a felszólításnak, akkor meg is fenyegetik. Nem telt bele nagy idő, és az üzlet előtt megállt egy hosszú stráfkocsi.

A műhely minden berendezését felpakolták.

Kocsira került egy hatalmas vitrin tele kész kalapokkal, de még az ócska vásározó láda is.

Maradt a négy fal, és a kalap vasaló.

Igy szünt meg Csurgón egy kalapos üzlet, amely több szorgos nemzedéknek megéheztést, jó módot, és megbecsülést szerzett.

Az üzlet fénykorára egy megfakult fénykép emlékeztet.

Az előtérben Novák Pállal, szorgos iparos társakkal körülvéve. Az üzlet felajánlása után Erzsike néni a Napsugár Szövetkezetnél dolgozott, mint kézi munkás.

A kézi munkás kifejezés itt azt jelenti, hogy gombokat, csatokat varrtak rájuk fel, a szövetkezet által készített termékekre.

A hajdani kalapos mester innét ment nyugdíjba. Ma a kisipar ismét előtérbe kerül. Gondoljunk csak a vállalkozó kedvű egyes ismerőseinkre, akiknek apró munkáik nélkülözhetetlenek, és hasznot is hajtanak. Novák nénié is az a véleménye, hogy fejleszteni kell a kisipart, hisz az apróbb javítások nem érik meg a nagyüzemeknek.

A kisipart már csak azért is érdemes fenntartani, mert egy letűnt világ hordozói, amelyek gondos és szép munkájára ma is igényt tartunk.

10.

J e g y z e t .

Említettem, hogy Návák néni a kalap készítést csak hallomásból ismeri.

A kalap készítést úgy mondja el, hogy a keményítést követi a tágítás. Megjegyzem a tágítást követethette a keményítés, hisz szerintem így logikus.

A dolgozat megírásakor felkerestük Erzsi nénit ezügyben, de sajnos nem találtuk otthon.

Igy tehát nem derült fény arra, hogy mi az igazság.

